

ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Василишина Н.Д.

аспірант,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ОБРАЗ ЛЮДИНИ-МАВПИ В РОМАНІ Г.Р. ХАГГАРДА «ТАЄМНИЧІ СИЛИ»

Образ мавпи у творчості Хаггарда – наскрізний; так, наприклад, він зустрічається в таких його романах, як «Намисто подорожного», «Священна квітка», «Дитя бурі» та ін. Ключовим є цей образ і у романі «Таємничі сили». Більш того, ми зустрічаємо мавпу в якості значного за сюжетною функцією персонажа і в творчості інших неоромантиків: доволі пригадати відомий роман А. Конан-Дойла «Загублений світ», в якому проф. Челенджер потаємно втішається, розгледівши у вожакові мавпячого стада певну подобу власної особистості. Образ мавпи став на рубежі XIX-XX ст. настільки містким, що його використовують в якості типологічного узагальнення й англійські реалісти. Так, Дж. Голсуорсі називає один з романів свого відомого циклу про Форсайтів «Біла мавпа»; прагнучи чіткіше окреслити історію другого покоління родини, яке пододало забобони вікторіанської епохи, але натомість загрузло в тваринно-гедоністичному стані.

На нашу думку, це пов'язано з декількома загальнокультурними причинами. По-перше, в традиційній європейській культурі «мавпа являє собою стан людини перед тим, як в неї входить душа» [4, с. 888]. По-друге, в ту пору переможно закрокувала революційна теорія Дарвіна про походження людини, яка сколихнула світ. По-третє, неоромантизм енергійно спирався на Ніцше, що розглядав людину як «соціальну мавпу», зв'язану умовностями та правилами суспільства. Філософ, наприклад, писав таке: «Що таке мавпа у співставленні з людиною? Посміховисько або тяжка ганьба. І тим само має стати людина для надлюдини: посміховиськом або тяжкою ганьбою»; «Людина – це канат, протягнутий між твариною та надлюдиною, – канат над прірвою» [1, т. 2, с. 8–9].

Усе це примушує поставитися до конкретних інтерпретацій образу мавпи у Хаггарда з дещо поглибленою увагою, оскільки цей образ явно не є постаттю виключно «пейзажного» плану й, подібно, сингніфікує певні символіко-узагальнюючі моменти.

На жаль, увагу критиків та вчених, які займалися творчістю Хаггарда, ця ситуація поки що абсолютно не зацікавила. Отож, наша розвідка є, можна сказати, піонерським дослідженням.

Ми зосередимося тут на образі мавпи в романі «Таємничі сили», де ця істота з'являється вже на перших сторінках твору і, як побачимо далі, зовсім не випадково, оскільки цей мотив має свій розвиток: в перипетіях подій з'явиться згодом Гендріка – дитя-мауглі. З одного боку, образ екзотичної напівлюдини-напівмавпи цілком вкладається в канони неоромантизму, що його приваблювали екзотичні країни з їхньою специфікою; з іншого – цей образ у Хаггарда набуває в розвитку своєму символічного характеру.

Мавпа постає в «Таємничих силах» на перших сторінках твору як дитяча іграшка, яку маленька Стелла Керсон на різдвяній ялинці вручає Аллану Квотермейну. Оповідач продовжує: «Нарешті підійшла і моя черга одержати свій подарунок – вельми знаменний стосовно наступних подій життя мого і Стелли: це була велика мавпа» [3, с.10]. Втім, ця побіжна поява даного значущого образу вже супроводжується передчуттям небезпек та майбутніх трагедій – під час вручення подарунку спалахує сукня Стелли, і лише відвага Аллана рятує їй життя. Як ми побачимо, наступна зустріч з живою жінкою-мавпою завершиться набагато трагічніше.

До цієї зустрічі пройде багато часу, діти стануть дорослими. Роз'їхавшись в різні країни, Аллан та Стелла майже забули одне одного, але доля зводить їх знову на землі зулусів. Аллан, залишившись без води, помирає у пустелі, але саме Стеллі доводиться рятувати його. Розплющивши очі, Аллан бачить, що Стеллу супроводжує жінка у дивному вбранні: «Ця жінка була молода, приземкувата, з вигнутими широкими плечима. Її лоб, підбороддя й вуха виступали вперед. Загалом вона надзвичайно нагадувала мавпу» [3, с.22]. Так Аллан знайомиться з Гендрікою, і ця доленосна зустріч обернеться трагедією для всіх трьох героїв.

Гендріка – дитя-мауглі. Стелла розказує її історію: «<...>цю дівчинку невідомо де вкрали мавпи і виховали. Я випадково знайшла її серед зграї мавп і за допомогою свого слуги-готтентота, якого звали Гендріком, викрала її в них. Ми назвали її Гендрікою. Вона людина, а не мавпа, хоча має багато властивостей мавп і схожа на них. Вона обожнює мене і яюсь урятувала мене. Але вона ревнива і ненавидить усіх людей» [3, с.24].

Отож Гендріка не хоче рятувати Аллана, пророкуючи, що він принесе нещастя Стеллі. Як ми побачимо в подальшому, вона виявилася права, помилившись лише в тому, що це стане нещастям і для неї, і для самого Аллана.

Гендріка більше подібна до людини, хоча й людини афектованої, нестримної у своїх бажаннях та прихильностях, часто нерациональної. Вона, подібно до людини, розмовляє, навіть розмірковує й вибудовує плани, але її «звірина» природа проявляє себе через жорстокість. Хаггард постійно підкреслює це звірине начало: у Гендріки грубий голос, поривчасті рухи, безтямні очі, лютий погляд, вона скреготить зубами [3 сс. 22, 25, 33]. Індаба-Зімбі, відданий друг Аллана, називає Гендріку дияволом [3, с.27], містер Керсон, батько Стелли називає Гендріку звіром [3, с.28].

Не вміючи і навіть не прагнучи подолати свою ненависть до Аллана, Гендріка напередодні його весілля зі Стеллою вирішує вбити нареченого, аби її хазяйка належала лише їй. «У її руках виблискував ніж. Але я був уже біля неї і міцно обхопив її ззаду. Вона впала і в боротьбі впустила ніж. Господи, якою сильною була ця чортиця! Вона билася, вищала, дряпалася, кусалася і мало не здолала нас, двох сильних чоловіків» [3, с.27].

Покаранням для Гендріки стало її вигнання зі світу людей – вона мусила повернутися до своїх сородичів-мавп. Але невдовзі Гендріка повертається разом з цілим стадом тварин. Вони викрадають Стеллу і відводять її у потаємне лігво.

Коли Аллан знаходить це їхнє лігво на вершині гори, Гендріка разом з мавпами розпочинає справжню війну. «Гендріка з виском кидалася на всі боки, замість щита прикриваючись тілом Тоті [маленька дівчинка – Н.В.]», а коли розуміє, що битва програна, то «кинувши дитину, вона з лютим завиванням рвонула до нас» [3, с.34].

Аллану вдається врятувати Стеллу, але, переживши такі жахливі події, вагітна Стелла залишає цей світ, народивши сина Гаррі. Гендріка не хоче жити без своєї подруги, і на наступний день після похорону вбиває себе на очах Аллана: «Підійшовши до могили Стелли, я при яскравому місячному світлі побачив Гендріку. Вона лежала на могилі. Помітивши мене, вона зареготала божевільним сміхом і, витягнувши з-за пояса величезного ножа, загнала собі в груди і впала на землю...» [3, с.36].

У романі «Дитя бурі» Г. Хаггарда є такі слова: «У житті все відносно, і на одному кінці сходів стоїть людина-мавпа, а на іншому – надлюдина, тобто те останнє явище людства, яке я не хочу і не можу передбачати» [2, с. 324]. Образ Гендріки й знаменує в очах письменника отой стан людини-мавпи, егоїстичної рабині пристрастей, який противиться прогресові й руху уперед.

Ультраромантичні колізії «Таємничих сил», пов'язані з Гендрікою, символізують боротьбу тваринного первня з людським, опір «натури» рухові прогресу, прихований чинник людської природи, який при першій можливості починає активно гальмувати найкращі людські якості та поривання.

Список використаних джерел:

1. Ницше Ф. Сочинения: В 2 т. / Фридрих Ницше: [пер. с нем.]. – М. : Мысль, 1990. – Т. 2. – 829 с.
2. Хаггард Г. Р. Она. Аэша. Ледяные боги. Дитя бури. Нада / Генри Райдер Хаггард. – Харьков: Филиал «Экспресс» СП «Инарт», 1992. – 608 с. – (Золотой век).
3. Хаггард Г. Р. У серці Африки, або Пригоди Аллана Квотермейна / Генрі Райдер Хаггард. – Харків: ВД «Школа», 2006. – 496 с.
4. Энциклопедия символов / Сост. В. Рошаль. – М. : АСТ; СПб : Сова, 2008. – 1007 с.